

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА

ЗА СВОБОДУ

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ ДІАЛОГ ТА СПРОБИ ПОРОЗУМІННЯ

Польський уряд, розглядаючи можливості комплексної допомоги Україні, вбачав своє завдання насамперед у лобюванні позиції нашої держави в європейських медіа, на зустрічах представників ЄС і НАТО. Польські європарламентарі працювали над розробкою і просуванням в Європейському парламенті резолюцій із засудженням російської політики в різних її виявах та підтримкою українських позицій. Також одним із ключових завдань польської дипломатії було просування питання ратифікації структурами ЄС та країнами-членами Угоди про асоціацію з Україною в незмінному вигляді, незважаючи на шантаж і критику Кремля. Ці та інші міжнародні заходи польської сторони стали важливими елементами утвердження української позиції на європейському континенті, особливо в умовах, коли Росія прагнула розколоти Європейський Союз у питанні її агресії в Україні.

Отже, роль Польщі у формуванні та поглибленні політики Європейського Союзу зводилася до лобювання якнайтіснішого співробітництва й інтеграції Києва і Брюсселя, а також наполегливого просування тези про необхідність надання Україні чіткої перспективи членства в ЄС. Ці завдання впливали як із засад польської східної політики, так і з бажання утвердитися в позиції лідера на теренах ЦСЄ та провідника політики Євросоюзу на східному напрямку. Для офіційної Варшави важливим є утвердження балансу європейського східного вектора, щоб поряд з РФ ЄС також налагодив рівнозначні партнерські відносини з рештою східних сусідів, насамперед з Україною, яка, будучи тісно інтегрована в європейські структури, стане гарантією стабільності і безпеки в центральньо-східному регіоні Європи. Тому можна із впевненістю сказати, що Польща належить до кола найбільш послідовних і сталих прибічників України у її євроінтеграційних устремліннях.

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ ПОЛЯКІВ У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

Соціально-правове становище та національно-культурний розвиток поляків викликає велике зацікавлення у дослідників й урядовців України і Польщі, адже польська національна меншина належить до однієї з найдавніших і найчисельніших етнічних груп України.

Правові засади діяльності польської національної меншини в Україні разом з іншими національними об'єднаннями окреслені низкою міжнародних та національних нормативно-правових актів. Україна ратифікувала й підтримала виконання «Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин» та «Європейської Хартії регіональних мов або мов меншин». Україна зобов'язалася виконувати «Гаазькі рекомендації щодо прав національних меншин на освіту» та «Ословські рекомендації щодо мовних прав національних меншин». Окрім того, в Україні прийнято «Декларацію прав національностей України» та Закон України «Про національні меншини в Україні». Права національних меншин України відображено в законах «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про об'єднання громадян», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про освіту», «Про місцеве самоврядування в Україні». Права поляків в Україні та українців в Польщі окреслені в «Договорі між Україною і Республікою Польща про добросусідство,

дружні відносини і співробітництво». Загалом між Україною і Польщею укладено понад 180 галузевих угод про співпрацю та обмін делегаціями⁷⁸.

Для забезпечення комунікацій та сприяння розвитку місцевих поляків в Україні організовано роботу шести консульських округів: Київський – Київ, Черкаська, Чернігівська, Київська, та Кіровоградська області; Вінницький – Хмельницька, Вінницька, Чернівецька та Житомирська області; Харківський – Харківська, Дніпропетровська, Донецька, Луганська, Полтавська, Сумська та Запорізька області; Львівський – Івано-Франківська, Львівська та Закарпатська області; Луцький – Рівненська, Волинська та Тернопільська області; Одеський – Херсонська, Одеська, Миколаївська області, місто Севастополь та Автономна Республіка Крим⁷⁹.

В Україні продовжується тенденція до зменшення кількості місцевих поляків. У 1989 р. тут проживало 219 тис. поляків⁸⁰. За даними перепису населення 2001 р. їхня чисельність скоротилась до 144 тис. осіб (0,27 % від усього населення держави)⁸¹. За цим переписом найбільше поляків зосереджено в Житомирській (49,0 тис.), Хмельницькій (23,0 тис.) та Львівській (18,9 тис.) областях. У Києві мешкало 6,9 тис. осіб. По 2–4 тис. осіб польської національності проживають у Донецькій, Тернопільській, Вінницькій, Чернівецькій, Дніпропетровській, Одеській та Київській областях, АР Крим⁸².

В Одеському консульському окрузі 2001 р. перебувало на обліку понад 10,5 тис. осіб польської національності⁸³. З них 4,5 тис. поляків проживали в АР Крим⁸⁴. Беручи до уваги анексію Криму Російською Федерацією, приходимо до висновку, що реальною консульською послугою охоплено майже 6 тис. поляків цього регіону – 1 300 в Миколаївській обл., 3 200 в Одеській обл. та 1 600 у Херсонській обл. Компактні поселення поляків зазначеного округу станом на 2020 р. були у Великопетиському, Нижньосірогозькому та Чаплинському районах Херсонській обл., де функціонувало 19 римо-католицьких громад⁸⁵.

У Львівському консульському окрузі 2001 р. проживало понад 21 тис. осіб польської національності. З них – 1 900 осіб в Івано-Франківській, 500 у Закарпатській та 18 900 у Львівській областях. На Львівщині поляки компактно проживали в селах Стрілецьке та Ладичин Мостиського району Львівської області⁸⁶.

У Луцькому консульському окрузі 2001 р. проживало понад 6,5 тис. осіб польської національності: 788 осіб у Волинській, 2 031 – у Рівненській та 3 856 – в

⁷⁸ Міжнародні відносини та національні меншини України: стан, перспективи / упоряд. Р. Ш. Чілачава. Київ, 2004. С. 303–380.

⁷⁹ Консульські округи в Україні. *Посольство Республіки Польща у Києві*. 2020. URL: http://www.kijow.msz.gov.pl/uk/konsulski_ta_wizowi/wizowa_info/kons_okruhy/kons_okruhy (дата звернення: 26.03.2020).

⁸⁰ Національний склад населення України за даними Всесоюзного перепису населення СРСР 1989 р. Київ, 1991. Ч. I. С. 4–5.

⁸¹ Національний склад населення України та його мовні ознаки. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. Київ, 2003. С. 14.

⁸² Євтух В., Трошинський В., Галушко К., Чернова К. Етніонаціональна структура українського суспільства. *Довідник*. Київ: Наукова думка, 2004. С. 136–137.

⁸³ Національний склад населення України та його мовні ознаки... С. 126, 139, 140, 146, 151.

⁸⁴ Там само. С. 126, 151.

⁸⁵ Україна – сузір'я культур: збірник / за ред. С. Фоменко. Київ: Новий друк. 2018. С. 163–165.

⁸⁶ Національний склад населення України та його мовні ознаки... С. 132, 134, 138.

Тернопільській областях. Майже 40 % поляків Тернопільщини перебували у Підволочиському районі (сміт Підволочиськ, селах Старий Скалат, Полупанівка, Галушинці)⁸⁷.

У Харківському консульському окрузі тоді ж мешкало понад 14,5 тис. осіб польської національності: 1 800 у Запорізькій, 3 288 – у Дніпропетровській, 4 300 – в Донецькій, 2 100 – в Луганській, 813 – в Полтавській, 421 – у Сумській та 1 936 – в Харківській областях⁸⁸. У Запорізькій обл. 2020 р. зареєстровано компактне поселення поляків у селі Богатирівка Вільнянського району, а в Донецькій обл. – у селі Сергіївка Покровського району, де діяв аматорський хореографічний колектив⁸⁹.

Вінницький консульський округ 2001 р. охоплював понад 79 тис. осіб польської національності, що є найбільшим показником серед усіх консульських округів. З них 3 794 мешкало у Вінницькій, 49 046 – у Житомирській, 23 005 – у Хмельницькій та 3 367 – у Чернівецькій областях⁹⁰. Нині на території Вінницької обл. поляки компактно проживають у селах Махнівка та Самгородок Козятинського району (107 осіб), а також у селі Райки Іллінецького району (125 осіб)⁹¹.

У Житомирській обл. зареєстрована найбільша кількість поляків України. У першій половині ХХ ст. тут діяв польський національний район, до якого входили нинішні Романівський, Баранівський та Пулинський райони⁹².

Понад 74 % поляків Хмельниччини 2020 р. проживали у м. Хмельницький, а також у Волочиському, Городоцькому, Красилівському та Хмельницькому районах. В області функціонувала дієцезія Римо-Католицької Церкви (входили 155 релігійних організацій: одна дієцезія, два управління, 130 громад, чотирнадцять монастирів, чотири місії, два братства, два духовні навчальні заклади). Духовні потреби поляків забезпечували 94 священнослужителі, 58 із них були громадянами Республіки Польща⁹³.

На Буковині поляки компактно заселяли села Стара Красношора, Панка та Нижні Петрівці, де проводилися консульські заходи у вигляді консультацій щодо отримання «Карти поляка»⁹⁴.

Київський консульський округ 2001 р. налічував понад 11,5 тис. осіб польської національності: 2 846 у Київській, 556 – у Кіровоградській, 729 – у Черкаській, 528 – у Чернігівській областях та 6 924 – у Києві⁹⁵.

Поляки України мали змогу реалізувати свої громадянські права через діяльність польських національно-культурних товариств та центрів вивчення польської мови, їхні регіональні представництва. Для Центральної та Східної України організації були об'єднані навколо Спілки поляків України, а для Західної України утворено Федерацію польських організацій, яка поширювала свою діяльність і на інші терени держави⁹⁶.

⁸⁷ Там само. С. 128, 142, 144.

⁸⁸ Там само. С. 129–130, 133, 137, 142–143, 145.

⁸⁹ Україна – сузір'я культур. С... 46, 59.

⁹⁰ Національний склад населення України та його мовні ознаки... С. 127, 131, 147, 149.

⁹¹ Україна – сузір'я культур... С. 242–243.

⁹² Там само. С. 49.

⁹³ Там само. С. 171.

⁹⁴ Мистецькі колективи. *Генеральне Консульство Республіки Польща у Луцьку*. 2020. URL: http://www.luck.msz.gov.pl/uk/wspolpraca_dwustronna/polonia_na_ukrainie/luck_ua_k_100/ (дата звернення: 26.03.2020).

⁹⁵ Національний склад населення України та його мовні ознаки... С. 35, 136, 148, 150, 151.

⁹⁶ Калакура О. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті: монографія. Київ: Знання України, 2007. С. 414.

У травні 1990 р. в Києві відбувся I конгрес поляків України, який зібрав понад 500 делегатів та гостей. Другий конгрес поляків України проходив у жовтні 1991 р. та прийняв рішення про створення Спілки поляків України⁹⁷, яку Міністерство юстиції України зареєструвало 1992 р. Спілка на чолі з Антонієм Стефановичем координувала свою діяльність у 20 областях із 120 польськими організаціями, які об'єднували понад 30 тис. місцевих поляків⁹⁸.

Статут Федерації польських організацій в Україні зареєструвало 24 липня 1992 р. Міністерство юстиції України, а 5 січня 1993 р. відбулося перше засідання Сеймику, де було представлено 22 польські організації. У 2021 р. вказана Федерація на чолі з Емілією Хмельовою об'єднувала 134 національно-культурні товариства з усіх регіонів України і залучала до активної роботи понад 18,5 тис. осіб⁹⁹.

Зі збільшенням чисельності польських національно-культурних товариств в Україні зростала конкуренція між ними, а відтак погіршувались відносини. На II з'їзді вчених-поляків в Україні, що проходив у грудні 1998 р. в Києві, голова Польського культурно-освітнього товариства Тернопільської області історик Генріх Стронський говорив про «своєрідну війну між різними польськими організаціями України» і закликав учасників з'їзду сприяти подоланню суперечок. З цього приводу висловився і Посол Сейму Республіки Польща П. Мішук, який вбачав проблему в неузгодженості дій керівництва польських організацій та товариств, а також в тому, що кожна з організацій намагалася реалізувати свою програму, відмежовуючись від інших організацій¹⁰⁰. Конкуренція між місцевими поляками зростає з прийняттям Закону Республіки Польща «Про карту поляка», ухваленого сеймом 7 вересня 2007 р. Саме в цей період була нова хвиля утворення польських національних організацій, які у своїй діяльності зосередилися лише на наданні організаційних послуг із оформлення відповідного документу, відкидаючи питання збереження польської мови, історії та культури.

Генеральне консульство Республіки Польща в Одесі проводило активну роботу з польськими національно-культурними товариствами та центрами вивчення польської мови. У 2020 р. на обліку консульської установи перебувало 19 польських організацій: 8 у Миколаївській, 8 – в Одеській та 3 – в Херсонській областях. П'ять товариств раніше діяли в АР Крим¹⁰¹.

У Львівському окрузі працювала 81 польська громадська організація. Федерація польських організацій в Україні налічувала там 59 культурно-освітніх товариств, а Культурне товариство землі Львівської (засноване 1998 р.) мало 22 теренові відділи та охоплювало 15 тис. осіб. Окрім того, тут діяло 60 товариств соціально-культурного, професійного та спортивного напрямів. Активно працювала

⁹⁷ Євтух В., Трошинський В., Галушко К., Чернова К. Етнонаціональна структура українського... С. 143.

⁹⁸ *Спілка поляків в Україні відсвяткувала свій 30-рочний ювілей*. 2018. 21 листопада. *Польське радіо*. URL: <http://www.archiwum.polradio.pl/5/38/Artykul/393138> (дата звернення: 26.03.2020).

⁹⁹ Федерація польських організацій в Україні. *Про нас*. URL: http://www.dom_polski.org.ua/uk/pro_nas/ (дата звернення: 26.03.2020).

¹⁰⁰ Slesariewa I. Naukowcy lacza swoje wysilki. *Dziennik Kijowski*. 1998. № 23. S. 2.

¹⁰¹ Перелік польських організацій в одеському консульському окрузі. *Генеральне Консульство Республіки Польща в Одесі*. URL: http://www.odessa.msz.gov.pl/uk/polonia/organizacje_polonijne/ (дата звернення: 26.03.2020).

молодіжна скаутська організація Харцерство Польське в Україні «Варс». Найбільше польських організацій було у Львівській (66 товариств) й Івано-Франківській областях (14 товариств). У Закарпатській області діяла лише одна така організація¹⁰².

На території Луцького консульського округу 2021 р. діяло 33 польські національно-культурні товариства та центри вивчення польської мови, які співпрацювали з консульством. Серед них у Волинській обл. – 14 організацій, Тернопільській – 10, Рівненській – 9¹⁰³. Однак не всі зареєстровані в Україні польські організації співпрацювали з консульствами. Так, за даними Головного управління юстиції, у Тернопільській області зареєстровано 14 польських національно-культурних товариств. Ще три організації не мали реєстрації, але активно працювали з польським населенням. Серед них Польське культурно-освітнє товариство «Збараж», молодіжна громадська організація «Молода Полонія» (Кременець) та Згромадження сестер францисканок служебниць Хреста (Старий Скалат), які займалися благодійністю¹⁰⁴.

На території Харківського округу працювало 33 польські національно-культурні товариства: 13 – у Дніпропетровській, 7 – у Запорізькій, по 4 в Донецькій та Полтавській, 3 – в Харківській та по одній у Луганській та Сумській областях¹⁰⁵.

З Вінницьким генеральним консульством співпрацювало 58 польських товариств: 26 – у Житомирській, 24 – у Хмельницькій, 5 – у Вінницькій та 3 – у Чернівецькій областях¹⁰⁶. Особливу активність виявляли Житомирська обласна Спілка поляків України, Хорошівська районна культурно-просвітницька спілка поляків імені Владислава Реймонта та Польське наукове товариство в Житомирі.

На Буковині діяло Товариство польської культури ім. Адама Міцкевича, Польський культурно-освітній центр, зареєстрований при Чернівецькій гімназії № 3, та молодіжна організація «Огніско» (голова Ірина Ткачук). Польську громаду області очолював Владислав Струтинський¹⁰⁷.

На території Київського консульського округу працювало 26 польських громадських об'єднань: 8 у Київській обл., 2 – в Кіровоградській обл., 2 – у Черкаській обл., 2 – в Чернігівській обл. та 12 у Києві. Польські національно-культурні товариства Києва та області входили до Конгресу національних громад України, де голова Спілки поляків України Станіслав Костецький був також співголовою Конгресу. Найдієвішими польськими організаціями столиці були Київське міське

¹⁰²Святкування з нагоди ювілею 30-ліття Товариства польської культури Львівщини. *Генеральне Консульство Республіки Польща у Львові*. URL: http://www.lwow.mfa.gov.pl/uk/news/tkpzl_30 (дата звернення: 25.10.2018).

¹⁰³Польські організації. *Генеральне Консульство Республіки Польща у Луцьку*. URL: http://www.luck.msz.gov.pl/uk/wspolpraca_dwustronna/polonija_na_ukrainie/luck_ua_k_99/ (дата звернення: 26.03.2020).

¹⁰⁴Лист Головного територіального управління юстиції у Тернопільській області від 26.04.2016 р. № 5-158/22-09-35. С. 2.

¹⁰⁵Полонійна проблематика. *Генеральне Консульство Республіки Польща у Харкові*. URL: http://www.charkow.msz.gov.pl/uk/wspolpraca_dwustronna/polacy_na_ukrainie/ (дата звернення: 26.03.2020).

¹⁰⁶Економічна співпраця та співпраця органів місцевого самоврядування. *Генеральне Консульство Республіки Польща у Вінниці*. URL: <http://www.winnica.msz.gov.pl/uk/wspolpraca/samorzadowa/> (дата звернення: 26.03.2020).

¹⁰⁷Поляки на Буковині видають свою газету та вивчають рідну мову. *Громадське радіо*. URL: <http://www.hromadske.radio/podcasts/prava-lyudyny/polyaky-na-bukovyni-vydayut-svoyu-gazetu-ta-vyvchayut-ridnu-movu> (дата звернення: 16.08.2016).

культурно-освітнє товариство імені А. Міцкевича та національно-культурне товариство «Згода», які сприяли вивченню і популяризації польської мови, співпрацювали з органами державної влади щодо відкриття польських шкіл, проведення культурно-просвітницьких заходів – Днів польської культури, освітніх семінарів і тренінгів, польсько-українських літературних зустрічей, художніх та мистецьких виставок¹⁰⁸.

У Київській обл. найактивніше працювали: Товариство польської культури імені Зигмунта Красинського (Біла Церква), Громада поляків Білоцерківщини, Спілка поляків міста Боярка «Bez granic», Білоцерківська міська громадська організація «Центр польської освіти і культури», «Спілка поляків Бородяньського району», Міське польське культурно-освітнє товариство «Родина» (Бровари)¹⁰⁹.

У Кропивницькому засновано Об'єднання поляків «Полонія» імені Кароля Шимановського, при якому створено недільну школу з вивчення польської мови. Водночас польську мову вивчали в Центрі розвитку національних культур «Єдина родина». Діяльність польського товариства була спрямована на проведення наукових конференцій, семінарів та виставок, популяризацію вивчення польської мови та історії Республіки Польща. Традиційним стало проведення в Кіровоградській області фестивалів «Осінь з музикою Кароля Шимановського». У місцевих газетах неодноразово друкували матеріали на теми «Кароль Шимановський і Україна», «Поляки на Кіровоградщині», «Кіровоградщина в українсько-польських зв'язках. Освіта і наука»¹¹⁰. У сусідній Черкаській обл. активно працювала Черкаська обласна організація «Польський культурний центр імені Кароля Шимановського» та Товариство поляків міста Умань «Огніско»¹¹¹.

Польські національно-культурні товариства належали до найактивніших етнічних громадських організацій України. В окремих областях їхня діяльність висвітлювалась у власних засобах масової інформації або в державних ЗМІ. Так, у Харківській області товариство польської культури видавало щомісячну газету «Polonia Charkowa» польською та українською мовами, а також утримувало аматорський колектив. Польське товариство м. Старобільськ Луганської обл. активно співпрацювало з місцевими газетами «Стаханівський стяг» та «Телегазета», де друкувало матеріали про свою діяльність¹¹².

Від 2012 р. за ініціативою громадської організації «Християнсько-демократичний союз поляків Вінниці» та підтримки польської сторони щомісяця виходила газета «Słowo Polskie». У Житомирі щоквартально видавали журнал польської меншини «Веселка Полісся». У Хмельницькій обл. виходила газета «Słowo Polskie» (тираж близько 5 000 примірників), а також часопис «Голос Поділля» (1 500 примірників)¹¹³. 2007 р. у Чернівецькій обл. відновлено друк газети «Газета Польська Буковина» (вперше побачила світ у 1883 р.), яка була популярною серед

¹⁰⁸ Україна – сузір'я культур... С. 77.

¹⁰⁹ Там само. С. 83.

¹¹⁰ Там само. С. 93.

¹¹¹ Там само. С. 182.

¹¹² Там само. С. 105, 157.

¹¹³ Там само. С. 50, 173, 242–243.

місцевих поляків та передавалась в інші регіони України¹¹⁴. Польські організації Львівщини до 2012 р. видавали газету «Gazeta Lwowska», яка припинила свою роботу за відсутності фінансування з боку польського уряду.

У Чернігівській обл. при культурно-просвітницькій спілці поляків м. Прилуки виходила газета «Orle plemie» двома мовами – польською та українською. У Прилуцькій центральній міській бібліотеці імені Любові Забашти функціонував відділ польської літератури. З місцевого бюджету Києва фінансувалася газета «Dziennik Kijowski»¹¹⁵.

Особливу увагу польські товариства приділяли вивченню рідної мови. В Одеському консульському окрузі польську мову викладали в суботньо-недільних школах при 15 польських національно-культурних товариствах: 6 – Миколаївській, 6 – в Одеській та 3 – в Херсонській областях, де навчанням було охоплено дві сотні слухачів. Польську мову викладали також у 12 загальноосвітніх та вищих державних навчальних закладах Одеського регіону: Миколаївська обл. – у Чорноморському національному університеті імені Петра Могили та Первомайській гімназії; Одеська обл. – в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова та Одеській спеціалізованій школі № 121 І–ІІІ ст., гімназії № 7; Херсонська обл. – у Херсонському національному університеті, Херсонській загальноосвітній школі І–ІІ ст. № 16, загальноосвітній школі № 39, спеціалізованій школі № 57, загальноосвітньому навчально-виховному комплексі № 11, загальноосвітній школі № 1, академічному ліцеї імені О. В. Мішукова. Загалом у державних навчальних закладах цього округу польську мову вивчали понад 400 учнів та студентів¹¹⁶.

Польської мови навчали в розгалуженій мережі суботньо-недільних шкіл і в низці державних навчальних закладів Львівщини. Тут працювало 5 шкіл із польською мовою навчання – загальноосвітня школа з польською мовою навчання № 10 ім. Марії Магдалени (Львів), загальноосвітня школа з польською мовою навчання № 24 ім. Марії Конопницької (Львів), загальноосвітня школа з польською мовою навчання № 3 у м. Мостиська, загальноосвітні школи з польською мовою навчання у селах Стрілецьке та Лановичі Мостиського району Львівської обл. У Львівському консульському окрузі діяло 34 суботньо-недільні школи вивчення польської мови, близько 80 позашкільних навчальних закладів та 6 дошкільних груп. У 50 загальноосвітніх навчальних закладах польську мову вивчали факультативно¹¹⁷.

У Львівському національному університеті ім. Івана Франка, Дрогобицькому державному педагогічному університеті ім. Івана Франка, Прикарпатському

¹¹⁴ Поляки на Буковині видають... URL: <http://www.hromadske.radio/podcasts/prava-lyudyny/polyaku-na-bukovyni-vydayut-svoyu-gazetu-ta-vyvchayut-ridnu-movu> (дата звернення: 16.08.2016).

¹¹⁵ Україна – сузір'я культур... С. 77, 192.

¹¹⁶ Пункти вивчення польської мови в Одеському консульському окрузі. *Генеральне Консульство Республіки Польща в Одесі*. URL: http://www.odessa.msz.gov.pl/uk/polonia/nauka_jpolskiego/polisch_language_coursesjsessionid=1821CF149E933730A397316C33146C23.cmsap2p (дата звернення: 26.03.2020).

¹¹⁷ Вивчення польської мови. *Генеральне Консульство Республіки Польща у Львові*. URL: http://www.lwow.mfa.gov.pl/uk/bilateral_cooperation/nauka_jezyka_polskiego_ua/ (дата звернення: 26.03.2020).

національному університеті ім. Василя Стефаника функціонували кафедри польської мови¹¹⁸.

Польську мову викладали в 124 державних загальноосвітніх та суботньо-недільних школах при польських товариствах Луцького Консульського округу. У Волинській обл. польську мову вивчали в 60 навчальних закладах, з них 53 – загальноосвітні державні заклади та 7 суботньо-недільних шкіл. У Рівненській обл. вказану мову викладали в 30 установах – 24 державних закладах та 6 школах при товариствах. У Тернопільській обл. працювало 34 такі заклади – 28 державних та 6 при польських товариствах¹¹⁹.

На базі Дніпропетровської обласної польської громади та її регіональних осередків у містах Новомосковськ, Кривий Ріг та Кам'янське спільно зі школою польської мови і культури імені Анни Крижанівської функціонували курси польської мови. Заняття проводили поляки – носії живої мови, які пройшли необхідну підготовку і мали педагогічний досвід. У недільних школах Запорізької обл. польську мову вивчали три сотні осіб¹²⁰.

Польську мову викладали в гімназіях № 1 і № 23 та загальноосвітніх школах № 17, 21, 27, 28, 36 м. Житомира. Курси вивчення польської мови діяли при місцевому костюлі, де від 2006 р. працювала польська недільна школа¹²¹.

У Хмельницькій обл. діяла одна школа з польською мовою навчання – Городоцька загальноосвітня школа I–III ступенів (16 класів, 303 учні). Шепетівська загальноосвітня школа I–III ступенів імені Валі Котика навчання проводила українською та польською мовами, у 9 класах там навчалось 118 учнів. 2019 р. в області польську мову як предмет у державних закладах освіти вивчали 184 учні у 22 класах. Факультативно або в гуртках вивченням польської мови було охоплено 3 907 учнів, як другу мову її вчили 1 828 учнів. Поглиблено польську мову вивчали 546 учнів Хмельниччини¹²². При 75 римо-католицьких костелах діяли гуртки з вивчення основ катехизису (католицького віровчення) для учнів польського походження.

Польську мову в Чернівецькій обл. як предмет вивчали в місцях компактного проживання поляків – селах Стара Красношора, Панка та Нижні Петрівці. У Чернівцях польської мови навчались у Польському народному домі, який було засновано у 1905 р., а відновлено в 1996 р.¹²³.

Від 1998 р. діяв культурно-освітній державний заклад Польський інститут у Києві, що слугував представництвом Міністерства Закордонних справ Республіки

¹¹⁸ Вищі навчальні заклади. *Генеральне Консульство Республіки Польща у Львові*. URL: http://www.lwow.mfa.gov.pl/uk/bilateral_cooperation/nauka_jezyka_polskiego_ua/uniwerki_ua/ (дата звернення: 26.03.2020).

¹¹⁹ Навчання польської мови. *Генеральне Консульство Республіки Польща у Луцьку*. URL: http://www.luck.msz.gov.pl/uk/wspolpraca_dwustronna/luck_ua_k_179/luck_ua_k_101/?jsessionid=7FD60512B2F6023B8C1675A09495F9B2.cmsap2p (дата звернення: 26.03.2020).

¹²⁰ Україна – сузір'я культур... С. 38.

¹²¹ Там само. С. 50.

¹²² Відомості про мови навчання та вивчення мови як предмета у закладах загальної середньої освіти. *Інформація Департаменту освіти і науки Хмельницької ОДА. Зведена таблиця Д-7-9 за 2018/2019 навчальний рік*. 5 вересня 2019 р. С. 4.

¹²³ Поляки на Буковині видають свою газету... URL: <http://www.hromadske.radio/podcasts/prava-lyudyny/polyaku-na-bukovyni-vydayut-svoyu-gazetu-ta-vyvchayut-ridnu-movu> (дата звернення: 16.08.2016).

Польща. Діяльність Польського Інституту полягала в популяризації польського наукового і культурного життя, книжкових новинок, презентації важливих подій та явищ, пов'язаних з історією та культурою Польщі.

Вивчення польської мови у столиці координував шкільний Консультативний пункт при Посольстві Республіки Польща в Україні, що працював у приміщенні міської загальноосвітньої школи № 58. Велику роботу в цьому напрямку проводила і приватна «лінгвістична гімназія» I–III ступенів Києва, де були зосереджені основні кадри фахівців із вивчення польської мови столиці України. Крім того, в місті відкрито низку приватних закладів із вивчення польської мови – школа польської мови «Розмовляй», професійна школа «Oratio», інтернет-школа «Libratus» та ін.¹²⁴ На Київщині польську мову вивчали в суботньо-недільних школах при Спільці поляків Бородянського району, Громаді поляків Білоцерківщини та міському Центрі польської освіти і культури. Польську мову викладали і в римо-католицьких громадах¹²⁵.

За ініціативою організацій польської меншини Черкащини діяли польський клуб, суботня школа в обласному центрі, польський культурно-освітній центр в Умані. Польську мову факультативно вивчало пів тисячі учнів у загальноосвітніх державних навчальних закладах області. 2017 р. в області організовано заходи з нагоди 165-ї річниці від дня народження польського письменника Станіслава Грудзинського в селі Водяники Звенигородського району за участі Першого радника Консульського відділу Посольства Республіки Польща в Києві Бартоша Яблонського¹²⁶.

Польські культурно-освітні товариства опікувалися етнографічними колективами, які здебільшого були аматорськими й обмежувались виступами в певних регіонах. Лише окремі з них досягли високого мистецького рівня, здійснювали гастрольні поїздки областями України та брали участь у конкурсах в Польщі. Зокрема, ансамбль польської пісні «Пшиязнь» при Херсонському товаристві «Полонія» виступав із концертами в місцях компактного проживання польського населення та на місцевому етнофестивалі¹²⁷. Активно гастролювали хори «Ехо», «Лютня» зі Львова, «Емануель» з Калуща, фольклорні та естрадні колективи Львівщини – «Львов'яки», «Веселі Львов'яки», «Бориславці», «Львівська хвиля», «Веселий Львів», «Небо в оренду», та музичний клуб «Полонез». У західному регіоні діяло декілька народних театрів, серед них – Польський народний театр Львова, організований ще у 1958 р.¹²⁸.

У Волинській обл. користувалися популярністю танцювально-вокальний ансамбль «Волинські соловейки», хор «Волинь», вокальна група «Zuczenie» («Побажання»), молодіжна інструментальна група «Ретро плюс» та дитячий гурток

¹²⁴ Інтернет-школа Libratus для дітей-громадян Польщі. *Генеральне Консульство Республіки Польща у Києві*. URL: http://www.kijow.msz.gov.pl/uk/ambasada/kijow_ua_a_2432/kijow_ua_a_2718/ (дата звернення: 26.03.2020).

¹²⁵ Україна – сузір'я культур... С. 83.

¹²⁶ Там само. С. 182–184.

¹²⁷ Там само. С. 163–165.

¹²⁸ Завершився I Польсько-український «Фестиваль партнерства» у Львові, 15–16.09.2012р. *Генеральне Консульство Республіки Польща у Львові*. URL: http://www.lwow.mfa.gov.pl/uk/news/archiwum_aktualnosci_ua/archiwum_aktualnosci_2012_ua/0 (дата звернення: 17.09.2012).

«Jaskoleczki» («Ластівочки»), а у Рівненській обл. – вокальний гурт «Przyjazn» («Дружба»), дитячі танцювальні ансамблі «Білий орел» та «Ziarenko» («Зернятко»)¹²⁹.

Активними в культурно-мистецькому житті Тернопільщини були: змішаний дитячий польсько-український танцювальний гурт «Кременецькі барвінки», змішаний українсько-польський молодіжний камерний хор ім. Ю. Словацького (Кременець), хор національної пісні «Арка» (Підволочиськ), художній колектив «Медобори» (Старий Скалат) та вокальний ансамбль «Яскулечка» («Ластівочка») (Чортків)¹³⁰.

На Луганщині активно працював вокальний колектив Старобільського районного товариства любителів польської мови та культури «Міст надії». У Запорізькій обл. активно діяв вокальний колектив «Полонія» Спілки поляків Запоріжжя «Полонія»¹³¹.

У Вінницькій обл. діяли три зразкові аматорські колективи – польський хор «Молоде листя», польський фольклорно-етнографічний колектив «Оksamитки» Барського районного центру та ансамбль польської пісні і танцю «Подільські мальви» Гніванської дитячої музичної школи Тиврівського району¹³².

Міжнародне визнання отримали творчі колективи Житомирщини: народний аматорський ансамбль «Поліські соколи» (Житомир), народний аматорський польський фольклорно-етнографічний колектив «Білі голубки» (село Сусли Новоград-Волинського району), а також дитячий зразковий вокальний ансамбль «Кольорові пташки», заснований 1991 р. в селищі Хорошів Жанною та Олегом Шишкініми. У репертуарі колективу понад 40 різножанрових творів польською мовою. У 2003 р. колектив ставав дипломантом XXI Всепольського та XIII Міжнародного дитячого фестивалю релігійних пісень у м. Лодзь. У його доробку записаний диск із 13 творами. Ансамбль «Поліські соколи» створено в листопаді 1990 р. в м. Житомир за сприяння голови Житомирського обласного відділення Спілки поляків України Валентина Грабовського¹³³. Традиційною для Житомирщини стала організація фестивалів національно-культурних товариств «Поліська родина», де польські колективи брали активну участь. В Олевську проводили фестиваль польської культури «Сонячні мелодії» за участю творчих колективів Житомирщини та запрошених колективів з Республіки Польща.

Польський аматорський народний вокальний ансамбль «Розмарин» з м. Хмельницький став відомий завдяки своїм виступам не лише на території України, але й за її межами. У репертуарі колективу і давні польські твори, і сучасні пісні. Не менш відомі фольклорні польські ансамблі «Яжембіна» (Городок), «Гвезда» (Хмельницький), «Барвінок» (Красилів). Аматорські польські хорові капели та ансамблі функціонували в Летичеві, Кам'янці-Подільському, Славуті та Старокостянтинові¹³⁴.

¹²⁹ Мистецькі колективи. *Генеральне Консульство Республіки Польща у Луцьку*. URL: http://www.luck.msz.gov.pl/uk/wspolpraca_dwustronna/polonina_na_ukrainie/luck_ua_k_100/ (дата звернення: 26.03.2020).

¹³⁰ Інформація управління культури Тернопільської обласної державної адміністрації від 18.12.2017 р. № 01-1185/03-50. С. 1.

¹³¹ Україна – сузір'я культур. С. 105.

¹³² Там само. С. 242–243.

¹³³ Там само. С. 50.

¹³⁴ Блажевич Ю. Формування етнічного складу населення і сучасні етнокультурні процеси на Хмельниччині. *Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки*. Зб. наук. пр. за матеріалами міжнародної наукової конференції (23–24 червня 1999 р.). Хмельницький, 1999. С. 27.

У Києві діяв польський фольклорний ансамбль «Поляни з-над Дніпра», а також короткочасно – хор імені Станіслава Монюшка, де поряд із місцевими поляками виступали українці. При Білоцерківській міській громадській організації «Центр польської освіти і культури» працювали аматорські художні колективи: хор «Стокротка», дитячий вокальний ансамбль «Ягудки», театральний, літературний, історичний гуртки та гурток декоративно-прикладного мистецтва¹³⁵. У травні 2017 р. на Співочому полі Національного музею народної архітектури і побуту в Пирогові відбувся фестиваль поляків Києва та Київської обл., організатором якого виступила голова Спілки поляків міста Боярки «Без кордонів» Хелена Седик. Захід відвідав Генеральний консул Республіки Польща Томаш Дедерко. У серпні 2017 р. в музеї «Київська фортеця» Спілка поляків «Без кордонів» Боярки презентувала унікальний українсько-польський проект «Разом пліч-о-пліч», приурочений до Дня Варшавської битви і українсько-польського військово-політичного союзу 1920 р. До організації заходів долучились віцепрезидент «Без кордонів» Євген Слєпов та голова Спілки поляків України Антон Стефанович¹³⁶.

У Чернігівській обл. функціонував вокальний ансамбль «Гвядзечка» Ніжинської культурно-просвітницької Спілки громадян польського походження «Aster» (голова Фелікса Белінська)¹³⁷. У проведенні вечора «Видатні польські постаті», який відбувся 2017 р. у Ніжині, взяли участь радник Посла Республіки Польща з наукових питань Емілі Ясюк та консул Генерального консульства з питань віз Клауді Піщук¹³⁸.

За сприяння місцевих органів влади у Миколаївській області проводили фестивалі національних культур «Дружба», діяла програма «Збереження та розвитку етнічної, культурної і мовної самобутності національних меншин Миколаївської області»¹³⁹.

Поляки Дніпропетровщини приєднувались до Національних читань. Зокрема, Центр польської культури імені Кароля Войтили за сприяння фахівців Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія брав участь у Національному читанні 2017 р. на запрошення Канцелярії Президента Республіки Польща, Генерального консульства Республіки Польща у Харкові, Фонду «Свобода і демократія». Серед відвідувачів заходів були учасники польського клубу «Оржел Білий», фольклорної групи «Джерело»¹⁴⁰.

У Запорізькій обл. проводили Всеукраїнський фестиваль мистецтв національних культур «Ми – українці!» та діяла Програма підтримки розвитку культур національних меншин¹⁴¹.

На базі Центру позашкільної роботи з ініціативи облдержадміністрації проходив фестиваль національних культур Донеччини «Мови різні – душа одна»¹⁴². Щороку в Старобільську Луганської обл. відбувались заходи з нагоди вшанування

¹³⁵ Україна – сузір'я культур... С. 84.

¹³⁶ Там само. С. 84–85.

¹³⁷ Там само. С. 192.

¹³⁸ Там само. С. 193.

¹³⁹ Там само. С. 120.

¹⁴⁰ Там само. С. 40.

¹⁴¹ Там само. С. 64.

¹⁴² Там само. С. 64.

пам'яті загиблих під час Другої світової війни польських офіцерів, перепохованих на міському цвинтарі¹⁴³.

Різні духовно-освітні заходи проводили духівники та парафіяни костелу Благочиння Пресвятої Діви Марії в Сумах. У Сумському державному педагогічному університеті імені Антона Макаренка регулярно відбувалися українсько-польські наукові конференції, на яких розглядали тематику міжнародних відносин. Від 2007 р. в області щорічно проводили фестиваль національних культур «Барви рідного краю»¹⁴⁴.

Польські національно-культурні товариства намагалися актуалізувати перед українською та польською владою, громадськістю обох країн проблему збереження матеріальної історичної спадщини. Так, Луцький консульський округ провів облік та реєстрацію пам'яток історії та культури, які були пов'язані з поляками й історією Польщі. У Волинській обл. було обліковано 61 пам'ятку, а в Рівненській – 71 об'єкт¹⁴⁵.

Тернопільський обласний центр охорони та наукових досліджень пам'яток культурної спадщини і відділ охорони культурної спадщини управління культури Тернопільської обласної державної адміністрації взяли на облік та під охорону державних органів влади в області 34 об'єкти – пам'ятники, меморіальні дошки та будівлі, пов'язані з видатними поляками¹⁴⁶. У 1999 р. управління культури Тернопільської обласної державної адміністрації подало інформацію про наявність в області 13 869 зареєстрованих поховань поляків: Монастирський район (2 924 поховання), Бучацький (1 500), Підволочиський (1 780), Кременецький (1 514) і Збаразький (1 226 поховань). Це переважно давні могили та склепи-поховання, але в реєстрі були й місця захоронення польських військових, які загинули на території Тернопільщини¹⁴⁷. У Чорткові 2007 р. відновлено кладовище польських легіонерів, що загинули в 1918–1920 рр.; окремі вояки, поховані тут, воювали проти Галицької армії. Роботу проведено за сприяння Чортківської міської ради. Усього впорядковано 96 поховань¹⁴⁸.

Станом на 2000 р. у Тернопільській області було два погруддя Ю. Словацькому (Кременець) та чотири пам'ятники А. Міцкевичу (Збараж, Борщів, Гримайлів та Підгайці). Встановлено меморіальні дошки на будинку, в якому жив польський поет Я. Каспрович (Заліщики), і на будівлі ліцею, де навчався Ю. Словацький (Кременець)¹⁴⁹. Відповідно до рішення другої сесії четвертого скликання Тернопільської обласної ради від 26 липня 2002 р., у Кременці відкрито музей ім. Ю. Словацького. У 2004 р. Інститут літературних досліджень А. Міцкевича (Варшава) передав музею особисті речі та документи Ю. Словацького – 169 предметів.

¹⁴³ Україна – сузір'я культур... С. 105.

¹⁴⁴ Там само. С. 15.

¹⁴⁵ Місця пам'яті. *Генеральне Консульство Республіки Польща у Луцьку*. URL: http://www.luck.msz.gov.pl/wspolpraca_dwustronna/polonija_na_ukrainie/miejsc_pamieci/miejsc_pamieci (дата звернення: 26.03.2020).

¹⁴⁶ Щодо виконання програми збереження культурної спадщини Тернопільської області на 2016–2020 рр. у 2017 році. Інформація директора Тернопільського обласного центру охорони та наукових досліджень пам'яток культурної спадщини від 19.01.2018 р. № 027/01-5. С. 2.

¹⁴⁷ Інформація управління культури Тернопільської обласної державної адміністрації від 08.04.1999 р. № 05-215. С. 2.

¹⁴⁸ Маньовська В. «Золота медаль» Марії Пустельник. *Вільне життя*. 2015. 18 грудня. С. 6.

¹⁴⁹ Польська громада у цифрах і фактах. *Тернопіль вечірній*. 2000. 26 липня. С. 3.

Міністерство культури і національної спадщини РП профінансувало реставраційні роботи в будинку, а також на прилеглий до нього території. Наприкінці 2017 р. фонди музею налічували 5 150 експонатів. Цього ж року музей відвідало 11 500 осіб з України, Польщі та інших країн¹⁵⁰.

Важко переоцінити роль і місце Римо-Католицької Церкви в житті пересічного поляка. Католицизм в Україні став релігією переважно польського населення, яке проживало в Житомирській, Вінницькій, Львівській, Хмельницькій та Тернопільській областях. У 2000 р. Римо-Католицька Церква об'єднувала 772 громади, 38 монастирів, 16 місій, 3 братства, 6 духовних навчальних закладів, 408 священнослужителів, 337 недільних шкіл, 674 культові споруди¹⁵¹. Натомість у 2017 р. вона збільшилася до 19 єпархій та 943 парафій. Духовні потреби її вірян забезпечувало 707 священнослужителів. Мережа монастирів сягнула 111 закладів, де перебувало 664 ченці та черниці. В Україні працювали 41 духовна місія, 5 братств, 10 духовних римо-католицьких семінарій, де навчалось чотири сотні семінаристів. При парафіях було організовано 390 недільних шкіл з вивчення польської мови. Діяльність Римо-Католицької Церкви в Україні висвітлювали 20 її періодичних видань¹⁵². Станом на 2007 р. дві третини римо-католицьких громад зосереджені в шести областях України: Львівська – 130 громад, Хмельницька – 127, Житомирська – 116, Вінницька – 114, Закарпатська – 85 та Тернопільська – 80. В областях, де поляки малочисельні та розпорошені, кількість релігійних громад незначна: Полтавська – 5 громад, Сумська і Чернігівська по 4, у Луганській області та Севастополі по одній. У Чернівецькій обл. діяло 33 римо-католицькі громади, для духовного обряду держава передала Церкві 23 храми¹⁵³. Однак римо-католицькі громади України були лише наполовину забезпечені культовими спорудами. У 2007 р. з 806 споруд, які використовувала Церква, лише 429 перебували у власності громад; 236 були в користуванні, а 18 у спільному користуванні з представниками інших культур; 133 храми місцеві громади збудували в період від 1992 по 2006 рр.¹⁵⁴.

Фінансування діяльності польських національно-культурних товариств переважно відбувалося за рахунок польських урядових та позаурядових організацій. В окремих областях України були прийняті місцеві програми сприяння діяльності національним організаціям, зокрема польським.

Важливо, що уряди України напроцьовували Комплексні заходи щодо розвитку культур національних меншин, де передбачено сприяння діяльності національно-культурних товариств, допомогу в збереженні історичної спадщини, видавничій діяльності та забезпечення комунікацій із місцевими органами влади¹⁵⁵. В Одеській

¹⁵⁰ «Музей Юліуша Словацького – «Година роздумів» / упоряд. Т. Сеніна. *Путівник*. Тернопіль: Терно-Граф, 2008. 72 с.

¹⁵¹ Національні меншини України у XX столітті: політико-правовий аспект / М. Панчук, В. Войналович, О. Галенко, М. Генік, Т. Горбань та ін.; ред. І. Ф. Курас. Київ: СПЕІЕНД, 2000. С. 339.

¹⁵² Інформація управління з питань внутрішньої політики, релігій та національностей Тернопільської обласної державної адміністрації від 06.12.2017 р. № 01-634/01-12. С. 2.

¹⁵³ Реституція церковного майна: міжнародний та вітчизняний досвід: зб. наук. матеріалів / ред. кол. В. Андрущенко та ін. Київ: Світ знань, 2007. С. 96.

¹⁵⁴ Там само. С. 97.

¹⁵⁵ Постанова Кабінету міністрів України від 01.03.1999 року. № 299 «Про затвердження Комплексних заходів щодо розвитку культур національних меншин України на період

обл., наприклад, діяла регіональна програма «Культура Одещини» для підтримки діяльності національних товариств. Тут проводили міжнародний етнічний фестиваль «Вінок Дунаю», всеукраїнські фестивалі національних культур «В єдиному колі» та «Дивокрай», регіональні фестивалі національних культур «Дивосвіт», де виступали хорові ансамблі «Польські квіти» та «Польська нота», організовані місцевими польськими товариствами¹⁵⁶. На Полтавщині розроблено Комплексну програму розвитку культур, мистецтва та охорони культурної спадщини на 2018–2020 рр., у якій передбачено розділ «Розвиток міжнаціональних та міжконфесійних відносин»¹⁵⁷. Вінницька обласна рада прийняла «Програму підтримки діяльності національно-культурних товариств області та забезпечення міжконфесійної злагоди і духовно-морального розвитку України на період 2016–2020 рр.»¹⁵⁸. Рішенням Київської міської ради від 14 квітня 2016 р. затверджено Підпрограму 2 – міську цільову програму «Київ етнічний», покликану сприяти розвитку національних меншин столиці¹⁵⁹. У Кіровоградській обл. діяла Програма розвитку міжнаціональних відносин та підтримки діяльності національно-культурних товариств Кіровоградської області на 2016–2017 р.¹⁶⁰.

Чимало молодих викладачів і науковців держави скористалися стипендійними та грантовими фондами Польщі, зокрема стипендійною програмою імені Лейна Кірккланда й програмами Міністра Культури Республіки Польща, Міністерства закордонних справ Республіки Польща та Міністерства науки та вищої освіти¹⁶¹. Зацікавлені особи мали доступ до грантових конкурсів і системи малих грантів, що давало можливість розвивати наукову, культурну, освітню та економічну співпрацю з Польщею¹⁶². Серед них відзначимо програми Академії публічної адміністрації Східного партнерства та ін.¹⁶³.

Важливо й те, що польські національно-культурні товариства України сприяли налагодженню регіональних українсько-польських зв'язків. За сприяння Польського культурно-освітнього товариства в Тернопільській області обласний центр налагодив партнерські стосунки з польськими містами Ельблонг, Радом, Ниса та Єленя Гура; з містами Хожув і Тарнув підписано угоди про побратимство, велися переговори з Плонськом, Сувалкі, Ольштинном та Соколовом-Подлянським. Водночас договори про співпрацю підписали: Заліщики і Битова, Бережани і Ключборг, Бучач і Каземіж Велький, Збараж і Болеславець. Угоду про дружбу уклали Гусятин

до 2001 року». 11 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/299-99-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.03.2020).

¹⁵⁶ Україна – сузір'я культур. С. 126.

¹⁵⁷ Там само. С. 142.

¹⁵⁸ Там само. С. 238.

¹⁵⁹ Там само. С. 80.

¹⁶⁰ Там само. С. 96.

¹⁶¹ Стипендіальна програма. Генеральне Консульство Республіки Польща у Львові. URL: http://www.lwow.mfa.gov.pl/uk/bilateral_cooperation/programy_stypendialne/ (дата звернення: 26.03.2020).

¹⁶² Стипендіальні програми. Генеральне Консульство Республіки Польща у Харкові. URL: http://www.charkow.msz.gov.pl/uk/wspolpraca_dwustronna/polska_pomoc/ (дата звернення: 26.03.2020).

¹⁶³ Польська допомога. Генеральне Консульство Республіки Польща у Вінниці. URL: http://www.winnica.msz.gov.pl/uk/wspolpraca/polska_pomoc (дата звернення: 26.03.2020).

та Оборонки Шльонські. За сприяння Польсько-Українського культурно-освітнього товариства ім. А. Міцкевича партнерські стосунки уклали Чортків та Добродзень. Місто Шумськ стало побратимом польським Мшонуву та Кобилкам. Козова уклала угоду про партнерство з Бичиною, а Кременець співпрацює з Констанціном-Єзьорни, Томашувом-Любельські, Свѣонтніки-Гурне та Загужем¹⁶⁴.

За сприяння товариств Вінницького Консульського округу укладено 14 угод про співпрацю органів місцевого самоврядування Польщі та України¹⁶⁵. При обласних державних адміністраціях України створено дорадчий орган – Раду представників національно-культурних товариств, яка мали сприяти діяльності та покращити комунікацію національних формувань із владою. В усіх областях до складу цього органу ввійшли активісти місцевих польських організацій, а при Вінницькій облдержадміністрації до цього органу включено трьох представників місцевої громади – Єндрусінську Тетяну Володимирівну (голова Вінницького обласного благочинного товариства «Польський дім»), Медведєву Маргариту Дмитрівну (голова Барського районного товариства поляків) та Соловійову Тетяну Сигізмундівну (голова Жмеринського відділення спілки поляків України «Єдність»)¹⁶⁶.

Поляки України намагалися брати активну участь у громадському житті держави. Так, 2014 р. в Україні засновано Партію поляків України. Її з'їзд проходив у Київському Домі Вчених, де зібрались представники 28 організацій з усієї України. Понад 120 делегатів розподілилися за областями: Житомир – 24 делегати, Київ – 27, Вінниця – 15, Харків, Хмельницький та Дніпро по 6, Одеса – 4, Львів, Івано-Франківськ, Тернопіль, Чернівці – по 2–4 особи. Головою обрано Станіслава Костецького¹⁶⁷.

Уряд Республіки Польща заохочував керівників польських національно-культурних товариств до активної роботи. Так, у 1998 р. голова Польсько-українського культурно-освітнього товариства ім. А. Міцкевича Марія Пустельник отримала відзнаку «Заслужена для польської культури» від Міністра культури та мистецтва Польщі, у 2007 р. диплом-відзнаку на літературному конкурсі «XV років шляхом відродження польськості в Україні і зв'язку з історичною Батьківщиною». У 2009 р. Марія Пустельник отримала від Президента Польщі Леха Качинського «Кавалерський Хрест» за заслуги перед Республікою Польща¹⁶⁸.

¹⁶⁴Ткач В. Роль польської національної меншини Тернопільщини у налагодженні міжрегіональних україно-польських відносин. *Гілея: науковий вісник*: зб. наук. праць. Київ: Гілея, 2018. Вип. 131 (4). С. 115–119.

¹⁶⁵Економічна співпраця та співпраця органів місцевого самоврядування. *Генеральне Консульство Республіки Польща у Вінниці*. URL: <http://www.winnica.ms.gov.pl/uk/wspolpraca/samorzadowa/> (дата звернення: 26.03.2020).

¹⁶⁶Про утворення обласної ради представників національно-культурних товариств. Розпорядження голови Вінницької обласної державної адміністрації від 20 лютого 2003 року № 58. С. 2–3.

¹⁶⁷В Україні зареєстрована перша польська політична партія. *Польське радіо*. URL: <http://www.archiwum.polradio.pl/5/38/Artykul/183843> (дата звернення: 10.10.2014).

¹⁶⁸Ткач В. Польсько-українське культурно-освітнє товариство ім. Адама Міцкевича в місті Чорткові: історія становлення та перспективи розвитку. *Україна–Європа–Світ. Міжн. зб. наук. праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2017. Вип. 20. С. 366–370.

Загалом у добу незалежності України польська національна меншина пододала шлях становлення та розвитку із забезпеченням безперешкодних контактів з історичною батьківщиною, зростанням кількості громад РКЦ, розбудовою мережі освітніх закладів із вивчення польської мови та посиленням заходів зі збереження польської історичної спадщини. Держава Україна та місцеві органи влади намагалися створити сприятливі умови для діяльності польських національно-культурних товариств, окремих етнографічних колективів. Місцеві поляки активно контактували з польськими урядовими та позаурядовими установами й організаціями. Керівники польських об'єднань мали змогу працювати в дорадчому органі – Раді представників національних товариств при облдержадміністраціях. Щоправда, кризові явища в економіці України спричинили масовий виїзд поляків на навчання та працю до сусідньої Польщі.

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ У ПОЛЬЩІ: СТАРІ ТА НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ

Глобалізація і міграція в Польщі та Україні

Глобалізація перетворила традиційні просторові переміщення населення, характерні для попередніх історичних епох і суспільств, в один із чинників, які стимулюють глобалізаційні процеси у світі та які водночас є формою вияву цих процесів. Глобалізація – процес взаємодії чотирьох компліментарних і замішуваних структурних потоків, що перетинають державні кордони – інвестиції, товари, інформація та люди (мігранти). Взаємодія цих потоків породила цілісність глобалізованого світу, у якій глобалізація ринку праці йде паралельно з процесами глобалізації ринків товарів і капіталу. Трудова міграція, будучи складником глобалізованого ринку праці, стала засобом адаптації до змін, викликаних іншими потоками, а мігранти – життєвим активом, який спрямований на заповнення вільних/незадіяних місць праці.

Трудова міграція є однією зі сфер, де суперечності глобалізації виявляються найвиразніше¹⁶⁹. Якщо потоки капіталу і товарів представники бізнесу й політичної влади зазвичай сприймають доброзичливо, то імміграцію і культурні відмінності мігрантів вважають потенційними загрозами національному суверенітету й самобутності, тому уряди намагаються їх обмежити. Міграція «роз'їдає» залишки традиційних суспільств і національних держав, стаючи чинником соціальних перетворень і розвитку як країн походження мігрантів, так і країн їхнього призначення. Це неминуче відбивається на міждержавних відносинах.

Глобалізація не лише змінила суть міграції, а й породила її нові форми. Міжнародна трудова міграція найбільш характерна для епохи глобалізації, це тимчасова міжнародна міграція, метою якої є продаж мігрантами своєї праці й отримання відповідної заробітної плати в країні призначення. Сучасна трудова міграція розмаїта й високоеластична, охоплює міграцію легальну та незаконну. Остання передбачає поїздки за кордон, пов'язані з порушенням законодавства країни прийому – нелегальний перехід кордону, порушення правил перебування, працевлаштування без отримання

¹⁶⁹ Детальніше див.: Юськів Б. М. Глобалізація і трудова міграція в Європі. Рівне, 2009. 476 с.